

15.8.2022

Asia: VN/17850/2022

Vanhusasiavaltuutetun lausunto Ikäohjelmaa koskevasta valtioneuvoston periaatepäätöksestä

Poikkisektorisella kansallisella ikäohjelmalla on erittäin suuri merkitys tulevalla hallituskaudella. Läpileikkaavat teemat ovat tärkeitä ja niistä kaikkein tärkein on iäkkäiden ihmisten yhdenvertaisuuden lisääminen ja tähän ohjelman lähes kaikki teematkin viittaavat. Suomessa on ennätyksellisen paljon voimavaroisia iäkkäitä ihmisiä ja samaan aikaan ennätyksellisen paljon iäkkäitä, jotka tarvitsevat päivittäisessä elämässään paljon muiden apua sekä hoitoa. Ikäsyrrintä on syvälle kulttuuriin ja yhteiskuntaan kutoutunut ilmiö, joka on suurin este iäkkäiden ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Ikäsyrrivät toimintatavat ja päätökset aiheuttavat yhteiskuntaan myös kasautuvia ongelmia ja kasvattavat yhteisiä kuluja. Poikkisektorisella ikäohjelman avulla voidaan korjata ikäsyrrivää päätöksentekoa ja tuottaa lisää hyvinvointia iäkkäille ihmisille ja koko yhteiskunnalle. Tämän vuoksi kaikkein tärkein teema on ikääntymiseen liittyvien voimavarojen ja ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksien hyödyntäminen. Erilaisissa tilanteissa olevien iäkkäiden toimijuus tulisi olla koko ohjelman lähtökohta ja kaikkien toimenpiteiden valinnan tärkein kriteeri. Ikäohjelmassa painottuu tällä hetkellä liikaa iäkkäät henkilöt toiminnan ja hallinnan kohteina eivätkä aktiivisina toimijoina, joilla on kykyä, halua ja osaamista rakentaa mahdollisimman hyvää elämää itselleen, läheisilleen ja yhteisöilleen. Samaa aikaan heillä on myös rajoitteita, joista kaikkein iäkkäimpien kohdalla korostuvat terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät ongelmat.

Ikäihmisten palveluiden ongelmat vaativat välittömästi toimeenpantavia ratkaisuja. Ratkaisuehdotuksia ovat vuosien ajan ehdottaneet työntekijät, esimiehet, tutkijat, kehittäjät ja päättäjät. Tietopohja iäkkäiden palveluissa työskentelevien tilanteesta, palvelun laadusta ja esimiesten

toiminnasta on erittäin hyvä ja sitä on vahvistettu vuosikymmenten aikana. Ongelmana on ollut tutkimustiedon soveltaminen käytäntöön kansallisesti ja paikallisesti. Ikäohjelman kuluneella kaudella suuri osa rahoituksesta, joka suunnattiin iäkkäiden palveluissa työskentelevien työkykyyn ja työurien jatkuvuuteen, meni tutkimukseen. Tutkimuksen valmistumisen aikajänne on aina pitkä ja tulosten välittyminen käytännön työhön kestää myös kauan, jos tapahtuu ollenkaan. Ottaen huomioon iäkkäiden palveluissa olevan huutavan työvoimapulan, on tulevalla hallituskaudella olennaista keskittää ikäohjelman voimavarat hyvien toimintamallien levittämiseen, jotka pohjaavat jo olemassa olevaan tutkimus- ja kokemustietoon ja viedä niitä eteenpäin työntekijöiden lähtökohdista iäkkäiden asiakkaiden parhaaksi. Olennaista on myös jatkaa raportointia siitä, millaisia seurauksia on päätöksillä, jotka ylläpitävät iäkkäiden palveluiden jatkuvaa aliresursointia.

Toimintakyvyn edistäminen on olennainen keino, jonka avulla iäkkäät voivat lisätä terveitä elinvuosiaan tai hyvinvointia ja terveyttä elinvuosiinsa. Asuinympäristön yhteisöllisyys, esteettömyys, turvallisuus ja viihtyisyys sekä hyvin saavutettavat kulttuuri- ja liikuntapalvelut sekä muut palvelut tarjoavat hyvät mahdollisuudet tehdä hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistäviä valintoja. Ikäohjelmassa on tärkeää keskittyä konkreettisiin toimiin, joiden avulla toimintakykyä edistävät valinnat saadaan myös kaikkein iäkkäimpien ulottuville koko maassa. Samalla on tärkeä herättää keskustelua aiheesta ja levittää tietoa siitä, miten toimintakykyään voi ylläpitää ja kohentaa koko elämänsä ajan. Tietopohja fyysisen toimintakyvyn edistämisestä liikunnan avulla on hyvä ja on tärkeää keskittyä iäkkäiden liikunnan toimivien mallien levittämiseen koko maahan. Tietopohja muiden toimintakyvyn osa-alueiden edistämisestä nojaa enemmän kehittämistoiminnan arviointitietoon ja myös siellä on kuvattu vaikuttavia toimintamalleja esimerkiksi yksinäisyyden vähentämiseen. Ikäohjelman tulisi nostaa esiin toimintakyvyn edistämisen hyviä käytäntöjä ja suunnata rahoitusta niiden käytännön levittämiseen kaikilla osa-alueilla. Hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen yhteistyö on olennaisen tärkeää. Iäkkäiden vertaisohjaajien merkitys toimintakyvyn edistämisessä on todettu suureksi sekä kehittämis- että tutkimushankkeiden tuloksissa. Vertaisohjaajien koulutuspolkuihin ja

keskinäiseen oppimiseen tulisi suunnata nykyistä enemmän julkisen sektorin voimavaroja.

On erinomaista, että vapaaehtoistoiminnan vahvistaminen on yksi ikäohjelman kuudesta vaikuttavuustavoitteesta. Iäkkäiden panokset eri iäisille suunnatussa vapaaehtoistoiminnassa ovat Suomessa mittavat kansainvälisestikin vertaillen. Samoin iäkkäät saavat kaikenikäisiltä vapaaehtoisilta apua ja tukea elämäänsä. Ikäohjelman toimenpiteet ovat nyt koko vapaaehtoistointaa koskevia eikä niissä ole lainkaan ikäspesifejä tavoitteita. Nämä toimenpiteet ulisi olla osa esimerkiksi seuraavallakin hallituskaudella toteutettavaa Demokratiaohjelmaa ja Ikäohjelman tulee kohdentua iäkkäiden itse tekemään sekä iäkkäitä hyödyttävään vapaaehtoistyöhön. Vanhusasiavaltuutettu ehdottaa toimienpiteitä, joilla parannetaan iäkkäiden vertaisohjaajien toimintamahdollisuuksia, tuetaan iäkkäiden tekemän vapaaehtoistoiminnan muotoja, joihin voi osallistua silloinkin kun toimintakyky on heikentynyt tai tulot ovat hyvin pienet, digitaitoja ei ole tai julkista liikennettä ei ole lainkaan. Samoin vanhusasiavaltuutettu ehdottaa, että tukea suunnataan vapaaehtoisille, jotka auttavat paljon apua tarvitsevia iäkkäitä.

Teknologia on osa kaikenikäisten päivittäistä elämää ja teknologisoitunut yhteiskunta vaatii jatkuvaa oppimista kansalaisiltaan. Sen vuoksi on erittäin hyvä, että teknologian tehokkaampi hyödyntäminen on yksi ikäohjelman tavoitteista. Koko ikäohjelma nojaa siihen, että rahoitettavat ja toteutettavat toimenpiteet perustuvat tietoon ja näyttöön. Tämä ei kuitenkaan nyt näy riittävästi teknologiaa koskevassa osiossa. Digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöä koskevaa tutkimusta on tehty Suomessa paljon ja se osoittaa, että huomattava joukko iäkkäitä ei käytä digitaalisia laitteita lainkaan ja suurella osalla on huomattavia vaikeuksia käyttää niitä. Vanhusasiavaltuutettu ehdottaa, että ikäohjelmassa suunnataan enemmän toimenpiteitä digiopastuksen ja medialukutaidon vahvistamiseen kuntien ja järjestöjen yhteistyönä, jota Digi- ja väestötietovirasto tukee. Samoin toimenpiteitä tulee suunnata iäkkäiden puolesta tehtävän digiasioinnin kehittämiseen siten, että turvataan samalla riittävä yksityisyydensuoja. Ikäohjelmassa tehtiin kuluneella kaudella kysely vanhusneuvostoille ja esiin tuli julkisen liikenteen vähäisyys ja puuttuminen kokonaan. Myös tähän teemaan on välttämätöntä suunnata toimenpiteitä, jotta kotona asuminen on mahdollista ilman

omaa autoa. Teknologian kehittämiseen on monia erilaisia rahoituskanavia yrityksille ja julkiselle sektorille. Jotta Ikäohjelman toimenpiteet hyödyttävät iäkkäitä, on tarpeet kohdentaa toimet sellaisen teknologian käytön levittämiseen, joka jo toimii luotettavasti ja jonka hyödyt iäkkäille on osoitettu. Samoin viennin edistämiseen on saatavilla muuta rahoitusta eikä se voi olla ikäohjelman toimenpiteiden tavoitteena.

Asumiseen ja asuinympäristöön liittyvät toimenpiteet on kuvattu selkeästi ja konkreettisesti ja ne ovat sellaisia, joiden toteutumista voidaan helposti arvioida.

Toimet kohdentuvat olennaisimpiin kysymyksiin iäkkäiden asumisessa. Toimenpiteissä erityisen hyvää on se, että, että ne toimeenpannaan paikallisesti ja ne hyödyttävät iäkkäitä asukkaita ympäri Suomea. Konkreettisesti määritellyt toimenpiteet nojaavat eri tahojen keskinäiseen työnjakoon ja yhteistyöhön sekä vastuunkantoon, joka puolestaan edistää niiden toteutumista.

Ikäkkäiden käyttämien palveluiden saatavuuden parantaminen on seuraavan hallituskauden keskeinen tehtävä, jotta iäkkäiden perusoikeudet voivat toteutua.

Ikäohjelman tavoitteet palveluiden kehittämisen osalta ovat yhteiskunta- ja terveystaloudellisesti erittäin tärkeitä.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että iäkkäiden palveluihin tarvitaan lisärahoitusta. Ikäohjelman tulisikin kannustaa päättäjiä varaamaan iäkkäiden palveluihin rahoitus, joka turvaa myös kaikkein iäkkäimpien perusoikeuksien toteutumisen. Tietopohja iäkkäiden käyttämien palveluiden tilanteesta on parempi kuin kenties koskaan ennen. Olennaista onkin se, että nyt keskitytään havaittujen ongelmakohtien ratkaisemiseen riittävällä taloudellisella resurssoinnilla ja kehittämistyön eri keinoilla. Ikäohjelman käytössä olevat resurssit ovat kohtuullisen niukat ja siksi on tärkeää, että ne suunnataan kehittämistoimiin, jotka helpottavat iäkkäiden pääsyä palveluihin viivytyksettä ja sitä, että palveluiden sisältö ja toteutustapa vastaavat iäkkäiden tarpeita. Kaiken tiedonkeruun tulee tukea iäkkäiden palveluihin pääsyä ja sitä, että palvelut vastaavat heidän tarpeitaan.

Erityisen tärkeät tavoitteet vuoteen 2030 mennessä

Palveluiden osalta tärkein tavoite vuoteen 2030 mennessä on se, että ne iäkkäät henkilöt, jotka tarvitsevat apua, hoitoa ja hoivaa ympärivuorokauden saavat sitä nykyistä

paremmin. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osalta tärkeintä on se, että kunnissa jatketaan ja laajennetaan liikunnan, esteettömän liikkumisen, saavutettavien kulttuuri- ja sivistyspalveluiden sekä järjestötoiminnan mahdollisuuksia iäkkäille. Digioppimisen mahdollisuuksien turvaaminen koko maassa on yhä tärkeämpi toimenpide. Asuinympäristöjen parempi esteettömyys ja julkisten palveluiden saatavuus ja saavutettavuus on yhä olennaisempaa.

Väestön ikääntymisen tuomat mahdollisuudet ja niiden hyödyntäminen

Mahdollisuuksia on paljon. Entistä suurempi joukko eläkkeellä olevista on kiinnostuneita ja kykeneviä jatkamaan työelämässä ja tämä tuo konkreettisen osaratkaisun työvoimapulaan. Etätyön yleistyminen voi lisätä eläkkeellä olevien kiinnostusta ansiotyöhön. Eläkkeen ja ansiotyön kokonaisuus voi myös vähentää iäkkäiden pienituloisuutta ja toimeentulovaikeuksia, jotka ovat nyt yleisiä. Iäkkäiden kasvanut voimavaraisuus tarkoittaa sitä, että heillä on mahdollisuuksia tukea myös kaikenikäisiä muita ihmisiä ympärillään ja osallistua yhteiskuntaan entistä paremmin. Tämä mittava mahdollisuus tulisi ottaa huomioon koko yhteiskunnassa ja avata eläkkeellä oleville enemmän mahdollisuuksia lisätä kaikenikäisten osallisuutta. Heidän panoksensa parempi huomioiminen esimerkiksi kansantalouden tilinpidossa on tarpeen ja se toisi huoltosuhdekäsitteen rinnalle monipuolisemman tavan tarkastella sitä miten eri väestöryhmät tuottavat kokonaishyvinvointia omilla panoksillaan. Jo tällä hetkellä esimerkiksi omaishoito nojaa pitkälti eläkkeellä olevien panoksiin. Samoin ilman iäkkäiden vertaisohjaajien panosta olisivat iäkkäiden digitaidot Suomessa paljon heikommat.

Iäkkäitä koskevat tärkeimmät kehitettävät asiat hallituskauden 2027–2031 aikana

Erityisesti yli 80-vuotiaiden määrä tulee kasvamaan vuoteen 2027 ja edelleen vuoteen 2030. Ikä syrjinnän vähentäminen tulee olla vuosien 2027–2030 ikäpolitiikan keskeinen tavoite. Suuret muutokset kuten ilmaston lämpeneminen, maailmanlaajuiset pandemiat, elinkustannusten nousu tai epävakaa maailmantilanne kuten aseelliset selkkaukset lähialueilla, vaikuttavat iäkkäiden hyvinvointiin. Näihin uhkiin, muutoksiin ja

kriiseihin on varauduttava nykyistä paremmin iäkkään väestön osalta.

Viime vuosina iäkkään väestön toimintakyky ei ole enää kohentunut, kuten aikaisempina vuosikymmeninä. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää lisätä iäkkäiden mahdollisuuksia tehdä omaa terveyttä, hyvinvointia ja toimintakykyä tukevia ratkaisuja elämässään. Sote-uudistuksen yhtenä riskinä on HYTE-toiminnan vähentyminen kunnissa ja toinen keskeinen kysymys on se, miten hyvinvointialueilla tartutaan HYTE-toimintaan. Järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen on erittäin tärkeää, sillä niiden rooli iäkkäiden HYTEssä on hyvin keskeinen. 2027–2030 aikajaksolla järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden on löydettävä toimivat yhteistyökäytännöt iäkkäiden HYTEssä.

Vanhuspalveluiden vuosia jatkunut riittämätön resurssointi ja siitä seurannut vanhuspalveluiden kriisi tulevat olemaan keskeinen kysymys myös vuosina 2027–2030. On oltava rohkeutta varata riittävä rahoitus vanhuspalveluille, sillä niiden tarve tulee kasvamaan. On myös oltava rohkeutta uudistaa palveluita, jotta osaavia ja alalle sopivia työntekijöitä riittää iäkkäiden avuksi. Kuntoutuksen puutteet iäkkäiden osalta on poistettava, jotta iäkkäillä henkilöillä on mahdollisuudet kuntoutua ja jatkaa mahdollisimman itsenäistä elämää.

Digitaalinen syrjäytyminen on suuri ongelma iäkkäille myös vuosina 2027–2030. Tarvitaan lainsäädäntö, joka turvaa iäkkäille digitaitojen hankkimisen, ilman digiä asiointiin sekä eettisesti kestävä tavat puolesta asiointiin. Lainsäädännön toimeenpanoon tarvitaan kansallinen ohjelma vaikuttavuustavoitteineen.

Ikäystävällistä asuinympäristöä mukaan lukien julkinen liikenne on edelleen kehitettävä. Eläkkeellä olevien työssäkäynnin mahdollisuuksia on edistettävä. Kaikkein pienimpien eläkkeiden tasoa on nostettava ja sitä kautta yksinkertaistettava iäkkäiden tarvitsemaa sosiaaliturvaa.

Muita huomioita Ikäohjelman periaatepäätöksen kokonaisuudesta

Ikäohjelma on Suomessa ainutlaatuinen yhteistyömuoto eri hallinnonalojen kesken. Ohjelmaa vahvistaisi se, jos iäkkäillä henkilöillä olisi nykyistä parempi mahdollisuus olla mukana kehittämässä, toimeenpanemassa ja arvioimassa ohjelmaa. Tällä hallituskaudella tätä toteutettiin tekemällä kysely kuntien vanhusneuvostoilta erityisesti hyvinvoinnin ja

terveyden edistämisestä sekä asumisesta. Suurin osa Suomen vanhusneuvostoista vastasi kyselyyn ja toi esille sekä hyvin toimivia ratkaisuja alueellaan että kehittämistarpeita. Onkin tärkeää, että nämä vastaukset osaltaan linjaavat Ikäohjelman toimenpiteitä. Nyt lausunnolla oleva luonnos sisältää paljon valtionhallinnon sisäisiä väestön ikääntymiseen liittyviä kehittämistarpeita. On tärkeää, että ohjelman toteutuksessa iäkkäiden ihmisten tarpeisiin vastaaminen on kaikkein keskeisin tavoite ja hallinnolliset tarpeet tälle alisteisia, vaikka ne ovat toki tärkeitä ikäystävällisen Suomen rakentamisessa. Ikäohjelman merkitys lähivuosien ikäpolitiikkaa linjaavana ohjelmanä on erittäin suuri. Ohjelman vaikuttavuustavoitteet ovat iäkkäiden ihmisten hyvinvoinnin kannalta olennaisia. Tärkeintä onkin toimeenpanossa keskittyä sellaisiin konkreettisiin toimiin, jotka näkyvät iäkkäiden hyvinvoinnissa. Tietoa iäkkäiden hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä on Suomessa ennätysellisen paljon. Silti isoja ongelmia on esimerkiksi palveluiden saatavuudessa ja laadussa ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Suomessa on lukuisia vaikuttaviksi todettuja ratkaisuja näihin ongelmiin ja Ikäohjelmassa tulisi keskittyä näiden ratkaisujen levittämiseen.

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo

